

Dr hab. Agnieszka LEGUCKA
Wydział Bezpieczeństwa Narodowego
Akademia Obrony Narodowej

Warszawa,³¹... maj 2016 r.

RECENZJA
ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Autor: mgr Natalia OLSZANECKA

Tytuł rozprawy: MIĘDZY TRADYCJĄ A NOWOCZESNOŚCIĄ – POZYCJA ARMII ROSYJSKIEJ W SYSTEMIE FEDERACJI ROSYJSKIEJ W LATACH 2007-2012, przygotowana pod kierunkiem naukowym: dr hab. Iwony Massaki, prof. UMK, Toruń 2016.

Na podstawie decyzji Rady Wydziału Politologii i Stosunków Międzynarodowych z dnia 16 czerwca 2015 r. oraz na wniosek promotora dr hab. Iwony Massaki, prof. UMK, przedstawiam recenzję pani mgr Natalii Olszaneckiej w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce. Na wstępie recenzji pragnę zaznaczyć, że jest niewiele prac ukazujących armię rosyjską w takim ujęciu jak zrobiła to pani Natalia Olszanecka. Postrzeganie armii jako grupy interesu pozwoliło jej na prześledzenie dyskursu na temat reform nie tylko sektora militarnego w Rosji, lecz również szeroko rozumianego kompleksu bezpieczeństwa wewnętrznego kraju w kontekście umiejscowienia pozycji armii w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej. Autorka podjęła się zbadania ważnego tematu oceny dyskursu pomiędzy tradycjonalistami a modernistami, jak to określiła wewnątrz armii rosyjskiej (s. 7), chociaż jak wynika z analizy całości pracy, znacznie wyszła ona poza krąg armii. Przeanalizowała ona przemiany polityczne w Rosji, następnie mechanizmy zachodzące w elicie władzy w trakcie

procesu decyzyjnego, aby dokonać „pomiaru siły politycznej armii rosyjskiej” (s. 7). Warto zaznaczyć, że tematyka armii w Federacji Rosyjskiej znalazła już wiele opracowań naukowych, jednakże dotychczas nie zbadano jej jako grupy nacisku w systemie politycznym Rosji. Autorka ambitnie podeszła do tematu, w sposób przemyślany przedstawiła jego koncepcję we wstępie, w którym wyróżniła cel pracy, zarysowała problemy badacze, którym podporządkowała hipotezy badawcze.

Jest to jednocześnie temat aktualny, ze względu na fakt militaryzacji rosyjskiej polityki zagranicznej w ostatnich latach. Autorka słusznie zauważa, że momentem decydującym o zmianie podejścia do armii w Rosji był rok 2008 i kampania wojskowa w sierpniu w Gruzji, która, mimo rosyjskiego zwycięstwa, ukazała problemy systemowe sił zbrojnych Rosji. Zdecydowało to przyspieszeniu reformy w rosyjskiej armii, czego nie udawało się zrobić wcześniej ze względu na różne czynniki, które w sposób znaczący przybliżyła autorka w dysertacji.

W ocenie rozprawy wskazane jest wyodrębnienie warstwy metodologicznej oraz merytorycznej.

1. Warstwa metodologiczna

Praca liczy 239 strony, składa się ze: wstępu, sześciu rozdziałów merytorycznych oraz zakończenia, bibliografii i wykazu skrótów, spisu tabel, wykresów i schematów. Problemowy układ pracy wydaje się logiczny i powiązany z problemami badawczymi i hipotezami.

We wstępie, autorka dokonała uzasadnienia podjęcia tematu rozprawy oraz wyjaśniła, że „główny przedmiot badań, czyli sporu między tradycjonalistami a modernistami” (s. 13). Zastanawia w tym miejscu fakt, że w tytule dysertacji zostało pominięte słowo „polityczny”, a temat brzmi: Między tradycją a nowoczesnością – pozycja armii w systemie Federacji Rosyjskiej w latach 2007-2012, wydaje się zasadne postawienie pytania o taką decyzję, skoro można wyróżnić wiele systemów, w jakich funkcjonuje armia, dla przykładu może to być system bezpieczeństwa, system prawny, system instytucjonalny itp. Uważam natomiast, że dość słabo jest zarysowany cel badań, w którym pisze, że będzie to „badanie sporów wewnątrz armii” (s. 7), podczas gdy z tematu wynikać powinien cel związany z oceną pozycji armii w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej, ale ten cel raczej jest realizowany w pracy, natomiast słabiej jest wyartykułowany. Dopiero w zakończeniu autorka w precyzyjny sposób się do niego odnosi pisząc, że „Celem niniejszej rozprawy doktorskiej było ustalenie, w jaki sposób spory między tradycjonalistami i modernistami wpłynęły na pozycję sił zbrojnych w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej” (s. 204).

Dobrze natomiast jest postawiony główny problem badawczy, który został sformułowany w postaci pytania: „W jaki sposób spory między modernistami a tradycjonalistami dotyczące reformy rosyjskich sił zbrojnych, w latach 2007-2012, umocniły pozycję armii w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej?” (s. 8). Słusznie autorka przyjęła założenie, że aby udzielić odpowiedzi na to pytanie najważniejszym krokiem było zbadanie sporów dotyczących reformy rosyjskich sił zbrojnych. Autorka umownie dzieli adversarzy dyskursu na temat reformy armii na dwie grupy: modernistów i tradycjonalistów. W tym miejscu trzeba dodać uwagę, która rozmija się z celem badań, w którym autorka przekonuje, że będzie analizować spory wewnątrz armii (s. 7), tymczasem sama podkreśla, że w skład tych grup wchodziły zarówno osoby cywilne, jak i wojskowe (s. 8). W tym miejscu należy się także zastanowić na podstawie jakich kryteriów autorka wskazała właśnie takie podziały na: modernistów i tradycjonalistów? Tym bardziej, że w hipoteza główna brzmi, że „konflikt modernistów i tradycjonalistów doprowadził do nasilenia sporów w elicie władzy” (s. 9) a „spory między modernistami i tradycjonalistami umocniły pozycję armii w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej”. Dlatego jednym z pytań, na które chciałabym uzyskać odpowiedź jest wskazanie w literaturze przedmiotu wskazówek, które skłoniły autorkę do takiego podziału, który, co warto podkreślić pozwala autorce przeprowadzić proces badawczy.

Na szczególną uwagę zasługuje dobór metod, technik i narzędzi badawczych, który systematyzuje badania. Autorka dojrzałe operuje warsztatem badawczym, wskazując, które z metod pozwolą na rozwiązanie poszczególnych problemów badawczych i zweryfikowaniu postawionych hipotez. Autorka także wykorzystywała imponującą ilość literatury przedmiotu, ze względu na jej wielość słusznie zastosowała tzw. klucza kategoryzacyjnego. Przy rozwiązywaniu wszystkich problemów badawczych zastosowano analizę zawartości, która „służy do obiektywnego, systematycznego i ilościowego opisu jawnej treści przekazów informacyjnych” (s. 9). Autorka skorzystała z bogatej: polskiej, rosyjskiej i angielskiej literatury przedmiotu, wyliczonej w bibliografii na 351 pozycji. Ten imponujący zestaw wdaje się wystarczający do realizacji niniejszej pracy i wskazuje na dogłębne zbadanie problematyki w literaturze zagranicznej i polskiej. Dodatkowo, korzystanie z dokumentów (12), artykułów w Internecie (150) oraz innych źródeł internetowych (10) pozwoliło na aktualne spojrzenie na omawianą problematykę.

W zakończeniu dokonano podsumowania wyników badań przyjętej problematyki oraz zweryfikowano główną hipotezę badawczą.

Od strony formalnej należy stwierdzić, że praca jest napisana poprawnym językiem, przejrzystym stylem, chociaż zdarzają się potknięcia językowe, przed publikacją książkową

niniejsza praca powinna przejść gruntowną korektę (brak dużych liter, kropek, niepoprawne końcówki itp.).

2. Warstwa merytoryczna

Recenzowana rozprawa została poświęcona sporom między tradycjonalistami a modernistami, które miały wpływ na budowanie pozycji armii w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej. Autorka w sposób kompleksowy i całościowy ujęła tę problematykę, wpisując ją w kontekst wewnętrznego układu sił na Kremlu, procesów i mechanizmów decyzyjnych w Rosji. Jak sama stwierdza, praca pozwala także wyciągnąć wnioski dla bezpieczeństwa globalnego (s. 8), gdyż „armia, która ingeruje w politykę wewnętrzną i zagraniczną stanowi duże zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego” (s. 8).

Rozdział pierwszy jest charakterystyką rosyjskiej armii jako grupy interesu („grupy nacisku”, bo autorka stosuje te nazwy zamiennie – s. 26). Jest to nowe ujęcie w literaturze przedmiotu, gdyż niewielu autorów podejmuje się zbadania wewnętrznych układów w systemie politycznym Rosji i pokazaniu tego, jak w tych układach radzi sobie wojsko. Rozdział jest także wyjaśnieniem mechanizmów, przy pomocy których funkcjonuje armia w Rosji. Można zgodzić się z autorką, że „armia jako grupa interesu jest grupą instytucjonalną i wewnętrzną. Charakteryzuje ją wysoki poziom zhierarchizowania (...) i silna tożsamość grupowa” (s. 29). Jej cele polegają na wywieraniu nacisków na rząd w kwestii rozbudowy zbrojeń, przemysłu zbrojeniowego oraz uzyskaniu wyższych dotacji budżetowych. „Wojsko chce mieć swój wpływ w procesie kreowania polityki obronnej, strategicznej i procesie decyzyjnym” (s. 30). Omówiono także system polityczny w Federacji Rosyjskiej, który miał wpływ na pozycję armii w ramach tego systemu. Autorka przekonująco twierdzi, że „Rosja stała się państwem, w którym wpływ na władzę posiadała niewielka grupa ludzi, przy zachowaniu pozorów istnienia instytucji demokratycznych. Przywołuje także propozycję Władysława Surkowa o „demokracji suwerennej”, przy czym autorka zdaje sobie sprawę, jak odmienną pozycję armia odrywa a demokracji, a jaką w dyktaturze. Następnie ważne miejsce zajmuje w rozdziale system decyzyjny w rosyjskich siłach zbrojnych, gdzie autorka wskazuje, na silną pozycję prezydenta, który „kontrolował wszystkie trzy płaszczyzny bezpieczeństwa (politykę zagraniczną, obronną i bezpieczeństwa wewnętrznego)” (s. 34). Zdaniem autorki „relacje między armią rosyjską a władzą w 2007 r. posiadały elementy modelu korporacyjnego” (s. 36), czyli wysoką pozycję w systemie politycznym Rosji, czy wręcz twierdzi, że w wielu przypadkach rząd nie chciał się narazić armii. Niemniej jednak rozwiewa niektóre stereotypy o tzw. *siłowikach* w systemie politycznym FR, twierdząc, że „znaczna część elity władzy

wywodziła się z aparatu bezpieczeństwa, a nie z sił zbrojnym, dlatego też rola armii rosyjskiej była w pewnym stopniu ograniczona (s. 38).

W rozdziale drugim autorka podjęła się próby analizy problemu transformacji rosyjskich sił zbrojnych. Na uwagę zasługuje fakt, że problematyka ta była przedmiotem wielu opracowań, więc w moim przekonaniu można było wskazać szerzej czynniki, które wpłynęły na kształt tej transformacji. Autorka traktuje jednak tę część pracy jako przyczynek do dalszych badań, wskazując zaniedbania w czasach Jelcyna, brak funduszy, opór biurokracji i generalicji, co prowadzi ją do przekonania, że „u progu XXI wieku armia rosyjska była jednym z najbardziej kłopotliwych mechanizmów wojskowych świata” (s. 39). Wydaje się, że sprowadzenie analizy transformacji sił zbrojnych Rosji do sporu między tradycjonalistami i modernistami na temat: wizji roli sił zbrojnych, kwestii cywilnej kontroli nad armią, wizji stanu sił zbrojnych oraz wizji jej reform, pozwoliło jej na usystematyzowanie najważniejszych zagadnień dotyczących tej transformacji.

Elita władzy i układ sił na Kremlu stał się przedmiotem badań trzeciego rozdziału dysertacji. W tej części pracy, autorka porządkuje informacje na temat elity władzy w Rosji. Nie jestem zwolennikiem zamienników nazw własnych na „Kreml”, „Moskwa”, gdyż jest to potoczne i dziennikarskie rozumienie elity władzy w Rosji. To jednak nie wpływa na tok rozpatrywanej problematyki, której złożoność dostrzega autorka w sposób należyty. Do ciekawych wniosków dochodzi ona przy analizie układu sił w Rosji, dokonując ich podziału w odniesieniu do trzech modeli: „Modelu Politbiura 2.0”, „Modelu Plenarnego” oraz „Modelu Wież Kremlofskich”.

Należy się zgodzić z autorką, że do „najważniejszych czynników przy określaniu pozycji rosyjskich sił zbrojnych w systemie politycznym” jest udział armii w procesie decyzyjnym (s. 77). W recenzowanej dysertacji temu zagadnieniu poświęcony jest rozdział czwarty, w którym ocenia się pozycję sił zbrojnych w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej w 2007 roku. Jest to wstęp do najważniejszego, czyli piątego rozdziału, w którym omawiany jest okres wyróżniony w pracy, a więc lata 2007-2012. W czwartym rozdziale ocenia się potencjał militarny, budżet obronny, wielkość i model armii, uzbrojenie, system edukacji wojskowej, jako stan wstępny przed najważniejszą reformą dokonaną rękami modernistów. Następnie ocenia się poziom bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, a także zagadnienie cywilnej kontroli nad armią. Jediną uwagą do tego rozdziału jest wprowadzenie wniosków, które są umieszczone pod koniec każdego podrozdziału. Burzy to trochę układ całości, gdyż w żadnym innym rozdziale autorka nie podsumowuje

podrozdziałów, tym bardziej, że w częściach wnioskujących nadal prowadzone są rozważania bardzo merytoryczne, a nie tylko syntetyzujące.

Piąty rozdział stanowi meritum podejmowanej w dysertacji problematyki. Dotyczy on reformy wojskowej jako elementu gry politycznej w latach 2007-2012. Autorka dokonała głębokiej analizy personalnej dwóch grup rywalizujących o kształt tej reformy, a mianowicie wg. niej „moderniści byli reprezentowani przez Ministra Obrony FR – Anatolia Sierdiukowa, który zebrał wokół siebie grupę osób pracujących z nim wcześniej w Federalnej Służbie Podatkowej (FNS). Ich celem było przeprowadzenie radykalnej reformy wojskowej zgodnie z wytycznymi władz rosyjskich” (s. 124), natomiast przeciwko sobie mieli tradycjonalistów, którzy „dążyli do zatrzymania tych reform, które były wymierzone w ich interes korporacyjny i prywatny” (s. 124). Oprócz propozycji modernistów i kontrpropozycji tradycjonalistów autorka zaprezentowała także rolę elity w sporze między dwoma grupami. W sposób faktograficzny, z poszanowaniem chronologii autorka potrafiła ciekawie i zajmująco przedstawić złożone zagadnienie kulis powołania 15 lutego 2007 roku Sierdiukowa na stanowisko Ministra Obrony. Wielość czynników, które przyczyniło się do jego sukcesu była znacząca. Autorka zdaje sobie z tego sprawę i należycie równoważy w pracy wagę wielu czynników, nie tracąc z oczu głównego tematu pracy. Autorka analizuje założenia reformy wojskowej Sierdiukowa, do czego zaliczyła: zmianę systemu organizacji rosyjskich sił zbrojnych i stworzenie jednostek będących w stałej gotowości bojowej. Należy zgodzić się, że „Jednym z najważniejszych elementów reformy miało być zmniejszenie liczby oficerów w armii rosyjskiej” (s. 129), co spotykało się ze sprzeciwem tradycjonalistów. Moderniści chcieli także wyposażać armię rosyjską w nowoczesną broń i sprzęt wojskowy, stworzyć nowe programy szkoleniowe i nowoczesną sieć szkół wojskowych. Jako ostatni element reformy widzieli w zapewnieniu godnej płacy i kompleksowym zabezpieczeniu socjalnym żołnierzy. W sumie, tylko w ostatnim z punktów reformy znajdowali oni poparcie wśród tradycjonalistów. Na uznanie zasługuje fakt, że pomimo niewielu publikacji i informacji na ten temat, autorce udało się przybliżyć przebieg reformy, dochodząc do wniosku, że „pomimo wielu niedociągnięć dały one rosyjskim siłom zbrojnym nową dynamikę” (s. 133). Autorka prócz uznania dla postępów reform, wskazuje na szereg porażek modernistów, do których zalicza: niedoprowadzenie do zwiększenia udziału żołnierzy kontraktowych w siłach zbrojnych FR, niewypełnienie zamówień obronnych, niedostateczne reformy Marynarki Wojennej FR, masowe zwolnienia, wprowadzenie systemu *outsourcingu*, słabą reformę medycyny wojskowej oraz problemy z korpusem zawodowych sierżantów. Między innymi dlatego tradycjoniści podjęli szereg przedsięwzięć otwartych i pośrednich, tj. demonstracje

i pikety, krytykę w Internecie, dyskredytowanie Sierdiukowa. To jednak nie zatrzymało reformy wojskowej. „Po przeprowadzeniu czterostopniowej analizy stwierdzono także, iż pozycja armii w systemie politycznym w 2010 r. była słabsza niż w 2007 r.” (s. 181).

W ostatnim rozdziale oceniono pozycję sił zbrojnych w systemie politycznym FR po dymisji Sierdiukowa. Jego miejsce zajął generał Siergiej Szojgu, co zostało ocenione – według autorki – jako sukces tradycjonalistów. Oficjalnym powodem zwolnienia Sierdiukowa była afera korupcyjna, jednak autorka nie ograniczyła się tylko do niej, gdyż zbadała także sprawę dyskredytacji MON w postaci romansu Sierdiukowa z Wasiliewą. Natomiast ostatecznie autorka konstatuje, że reformy 2007-2012 przyczyniły się do dużego sporu w elitach władzy i Władimir Putin zdecydował o wzięciu pod uwagę tych obaw.

W konkluzji mojej recenzji chcę stwierdzić, że oceniana dysertacja wnosi szereg pozytywnych elementów do naszej wiedzy na temat pozycji armii w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej. W zakończeniu autorka w oryginalny sposób analizuje cztery czynniki, które decydują o miejscu sił zbrojnych Rosji w jej systemie politycznym. Należy docenić wysiłek badawczy i wkład pracy autorki rozprawy w naukową analizę problematyki armii jako grupy interesu w państwie rosyjskim.

Rozprawa doktorska spełnia wymogi ustawowe i w związku z tym wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Ponadto, ze względu na rangę podjętego problemu badawczego, unikalnych na skalę polską badań oraz ich jakości i zakresu wnioskuję o wyróżnienie rozprawy doktorskiej pani Natalii Olszaneckiej. Autorka porusza bowiem problem bardzo aktualny, który wymagał nie tylko wykazania dojrzałości warsztatu metodologicznego, lecz również przenikliwości w weryfikacji źródeł. Przekonująco przeprowadzony proces badawczy daje w konsekwencji pracę wyróżniającą się kompleksowym ujęciem zagadnienia pozycji armii w Federacji Rosyjskiej.

dr hab. Agnieszka LEGUCKA

